

HEATHER MORRIS

IK HOOR
WAT
JE ZEGT

Vertaling Karin de Haas

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2020 Heather Morris
Oorspronkelijke titel: *Stories of Hope*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2021 HarperCollins Holland
Vertaling: Karin de Haas
Omslagontwerp: Studio Jan de Boer
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Huizen
Druk: CPI Books GmbH, Germany

ISBN 978 94 027 0816 5
ISBN 978 94 027 6203 7 (e-book)
NUR 320
Eerste druk augustus 2021

Originele uitgave verschenen bij Manilla Press, een imprint van Bonnier Books UK, Londen, Verenigd Koninkrijk.

The author of this work asserts all moral rights.

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.
* en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

Inhoud

Inleiding	9
1 Openstaan voor de wijsheid van ouderen	23
2 Luisteren naar Lale	61
3 Goed luisteren	89
4 Luisteren naar onze kinderen	169
5 Naar jezelf luisteren	197
6 Op zoek naar een vertelling over hoop	225
7 Cilka's verhaal – luisteren naar de geschiedenis	245
8 De prijs van het luisteren	259
Conclusie	277
Dankwoord	281
Naschrift	285

1

Openstaan voor de wijsheid van ouderen

Luister naar het advies van mensen die ouder zijn dan jij. Niet omdat ze altijd gelijk hebben, maar omdat ze meer ervaring hebben met ernaast zitten.

Meiske. Hij noemde me ‘meiske’. Hij was mijn overgrootvader en hij leerde me te luisteren. Niet alleen naar hem en naar andere mensen, maar naar de geluiden om ons heen: dieren, vogels, machines – of gewoon niets. Soms is er niets heerlijkers in het leven dan het geluid van de stilte. Als je het toelaat, voel je je meer in balans, uitgerust, lekker in je

vel en op je plek in de situatie waarin je je bevindt. Sommige mensen noemen dit meditatie, of, met een moderner woord, mindfulness.

Ik ben opgegroeid op het platteland van Nieuw-Zeeland, omringd door familie. Soms was dat fijn en soms minder fijn, maar het was mijn realiteit, mijn achtergrond. Het was alles wat ik kende. Mijn overgrootouders woonden op twee boomaarden afstand van het huis dat ik deelde met mijn ouders en mijn vier broers. Ik was de op één na oudste, twee jaar en twee dagen jonger dan mijn oudste broer. De drie jongens die na mij kwamen, beschouwde ik als irritante schepsels die je maar het beste kon negeren. Pirongia, de plaats waar ik woonde, kon je geen stadje noemen, zelfs niet een dorp. De berg waar het gebied naar genoemd was domineerde de omgeving, en zijn bossen, rivieren en beekjes vormden mijn achtertuin. Daar zocht ik mijn toevlucht, vaak samen met mijn oudste broer. We leefden in melkveegebied, en koeien bepaalden ons leven. Het dagelijkse melken, het kalveren, alles wat met de dieren te maken had zat in ons DNA. Koeien zijn nog steeds mijn lievelingsdieren. Winkels hadden we niet nodig; wat we zelf niet verbouwden, verbouwde een van onze burens wel, en we wisselden onze oogst uit. Ook het werk deelden we. Ik heb mooie herinneringen aan de keren dat ik bij mijn burens thuis was terwijl mijn vader samen met de andere mannen uit de omgeving het hooi in balen verpakte, nieuwe aanwas plantte en andere taken op het land uitvoerde.

Jaren later, toen ik de film *Witness* zag, die zich afspeelt in een Amishgemeenschap in de Verenigde Staten, moest ik weer aan mijn jeugd denken. Die was precies hetzelfde. Buren die burens hielpen, maar dan zonder de religieuze achtergrond. Ik vond het nooit erg dat ik iedere vakantie naar familie werd gestuurd om mee te helpen op hun boerderij. Ik had een oom en tante die een uur of twee rijden bij ons vandaan woonden. Ze hadden vijf dochters en bestierden een schapenboerderij. Wij meisjes werkten net zo hard mee als de mannen. Gezeten op ons paard dreven we schapen bijeen die over een groot gebied waren verspreid. Eenmaal in de kraal werden ze in insecticide gedompeld en vervolgens geschoren.

Mijn andere toevluchtsoord was school. Omdat er maar vier klaslokalen waren en alles bij elkaar nog geen vijftig leerlingen, had ik een beperkte groep vrienden die zowel uit jongens als meisjes bestond. Verreweg de meeste kinderen gingen met de bus naar school, dus ze konden na school niet met elkaar spelen. Mijn broers en ik liepen naar school; bij ons kwam geen enkele bus langs. Vooral in de winter, wanneer de poeltjes langs het slechte wegdek waren bedekt met ijs, genoot ik van deze dagelijkse wandelingen. Ik verbrijzelde het ijs met de hak van mijn schoen, waardoor ik de rest van de dag met natte schoenen en sokken op school zat.

Mannen waren mannen. Vrouwen waren, nou ja, vrouwen, maar niet het soort vrouw dat ik wilde worden. Er is niets mis mee om thuis te blijven en voor het huishouden en de kinde-

ren te zorgen, als je daar gelukkig van wordt. In de jaren vijftig en zestig beklagden vrouwen als mijn moeder, mijn tantes en mijn buurvrouwen zich echter voortdurend over hun lot. Ze waren jaloers op hun echtgenoten, hoewel ik niet weet waarom – zij werkten dag en nacht en leken net zo triest en onbevredigd als de vrouwen. Het enige verschil dat ik me kan herinneren, is dat de mannen niet klaagden. Ik zeg het nog maar een keer: ik groeide op in landelijk Nieuw-Zeeland – ik weet niet hoe het was voor onze landgenotes in de grotere plaatsen en steden.

Ik ben zo trots op Nieuw-Zeeland. Het was het eerste land ter wereld waar vrouwen stemrecht kregen, en sinds 1997 heeft het drie vrouwelijke premiers gehad, een geweldige prestatie. Dame Jenny Shipley en Helen Clark maakten de weg vrij voor de huidige minister-president, Jacinda Ardern. Jacinda belichaamt alles wat een leider moet zijn, zeker nu we gebukt gaan onder de pandemie. Haar mededogen, haar inlevingsvermogen en de aandachtige manier waarop ze naar de bewoners van haar land luistert, maken dat veel andere landen met enige afgunst naar ons kijken. Ze wordt gezien, ze wordt gehoord, ze luistert.

Kinderen moet je zien, niet horen. Dat kreeg ik van iedereen te horen toen ik jong was. Afgezien van één persoon: mijn overgrootvader. Triest genoeg was geen enkel ander familielid geïnteresseerd in wat wij, de kinderen, te zeggen hadden. Ze namen zelden de tijd om met ons te praten en we kregen nooit

advies of wijze raad. De enige uitzondering hierop was mijn overgrootvader – en heel soms, als hij tijd had en in de juiste stemming was, ook mijn zwijgzame, bedachtzame vader.

En dan was mijn moeder er nog. Ik heb begrepen dat alle moeder-dochterrelaties ingewikkeld zijn, maar die tussen mij en mijn moeder zou ik als vrijwel niet-bestaand beschrijven. Mijn moeder sprak zelden tegen me, behalve wanneer ze me iets opdroeg. En ik baalde ervan als ik weer eens de rotzooi van mijn broers op moest ruimen of hun lunch voor school moest klaarmaken. Draag je steentje bij in het huishouden en klaag niet, was dan het motto. Mijn moeder volgde het voorbeeld van haar moeder, mijn oma, een weduwe die recht tegenover ons woonde. Ook mijn neven en nichten en ooms en tantes woonden in de buurt.

Toen ik een jaar of tien was, kreeg ik instructie om voortaan na school langs te gaan bij het huis van mijn overgrootouders om te zien of ze iets nodig hadden. Mijn moeder was er dan al geweest en had een avondmaaltijd achtergelaten om op te warmen. Ik trof mijn overgrootmoeder altijd binnen, rommelend in de keuken, of later, toen haar gezondheid achteruitging, in bed. Ze had me nooit veel te zeggen. Ze nam me met een blik vol medelijden op, dezelfde blik die ik altijd kreeg van mijn oma en mijn moeder. Ik was een meisje. Mijn moeder had me talloze keren verteld dat het haar speet dat ze mij op de wereld had gezet, dat ik als meisje veroordeeld was tot een leven van hard werken en beperkte vrijheid. Mijn broers wa-

ren de bofkonten; zij hadden mogelijkheden die voor mij niet openstonden en zouden de wereld kunnen verkennen.

Toen ik een tiener was, maakte mijn moeder zo nu en dan opmerkingen over jongens uit de buurt met wie ik meer zou moeten optrekken. Ik had geen idee wat ze bedoelde – ik zag die jongens zo vaak als ik wilde. De ene dag vond ik het leuk om iets met ze te doen, de volgende dag wilde ik niets meer met ze te maken hebben. Op een keer vertelde mijn moeder me dat ik die avond bij een van onze burens zou gaan eten. We gingen nooit ergens eten. Zo nu en dan, wanneer de mannen op een van de naburige boerderijen aan het werk waren, kwamen alle gezinnen daar bijeen om met zijn allen aan tafel te gaan, maar ik was nog nooit ergens in mijn eentje te gast geweest. Toen ik mijn moeder vroeg naar de reden, kreeg ik te horen dat ik op deze manier tijd met een van de zoons kon doorbrengen en de familie wat beter kon leren kennen. Ik snapte er niets van. Ik kende die mensen al mijn hele leven, wat moest ik nog meer over ze weten? Mijn moeder gebod me echter te gaan, en daarmee was de kous af. Mijn oudere broer was goed bevriend met de jongen in kwestie, en ik vroeg hem of hij wist hoe het zat. Mijn broer, die nooit een blad voor de mond nam, vertelde me dat onze moeders hadden bedacht dat we een geschikt stel zouden vormen en dat het onze families goed zou uitkomen als we zouden trouwen. En dus deed ik wat me was opgedragen en ging ik bij de familie van die jongen eten. Zijn moeder kon beter koken dan de mijne.

Nog geen jaar later, zodra ik genoeg geld had gespaard, vluchtte ik echter naar Australië. Ik was nog geen achttien. Tot ik zou trouwen en een kleinkind zou produceren, zou mijn moeder geen rol meer in mijn leven spelen. Het hielp dat ik in een ander land woonde. Zelfs toen ik drie kinderen had gekregen, was afgestudeerd aan de universiteit en een goede baan had gevonden, sprak mijn moeder me in haar brieven nog steeds aan als Mrs (de voornaam van mijn echtgenoot) Morris. Er vond geen enkel emotioneel of persoonlijk gesprek tussen ons plaats. Achteraf gezien besef ik hoezeer ik heb gebouft dat ik als jong meisje iemand in mijn leven had die met me praatte: Gramps, mijn overgrootvader.

Weer of geen weer, Gramps zat altijd op de achterveranda, in een grote comfortabele leunstoel die daar speciaal voor hem was neergezet, met een laag krukje waar hij zijn voeten op kon leggen. Naast hem stond de stoel van mijn overgrootmoeder, hoewel ik haar er maar zelden gebruik van zag maken. Misschien zat ze er alleen overdag, wanneer ik op school was.

Wanneer ik door de keukendeur de veranda op stapte, keek Gramps op bij het horen van de hordeur die dicht sloeg. Zijn gezicht begon te stralen zodra hij me zag, en dan klopte hij op de stoel naast zich, ten teken dat ik moest gaan zitten. Er verstreken minuten voordat hij iets zei. We staarden allebei zwijgend naar de achtertuin, met de enorme kastanjeboom aan de rechterkant, de moestuin aan de linkerkant, de weide met de 'huiskoe' ernaast, de bijgebouwen, de schuren, de ga-

rage aan de achterkant en het pad dat door twee boomgaarden naar mijn huis leidde. Naast de kastanjeboom stond een gekoesterde kakivruchtboom die minstens even imposant was als zijn buurman. Wanneer de bladeren verkleurden en het eind van de zomer inluidden, bereikte het fruit aan de boom zijn hoogtepunt. Een kakivrucht is alleen eetbaar als je hem plukt wanneer hij zo rijp is dat hij bijna begint te rotten – anders krijg je er een akelig droge mond van.

Kakivruchten waren het lievelingsfruit van mijn overgrootmoeder, en het was de taak van Gramps om ervoor te zorgen dat ze er zoveel mogelijk kreeg. Het probleem was dat de plaatselijke vogels er ook gek op waren. Wanneer de vruchten bijna rijp waren, bond Gramps een aantal stukken touw aan strategische takken en maakte aan ieder stuk touw een koeienbel vast. Die touwen spande hij door de achtertuin, die een meter of honderd diep was, en het uiteinde bond hij aan de armleuning van zijn stoel op de veranda. Het kan haast niet anders of hij zat daar wekenlang de hele dag op wacht, terwijl hij en de vogels hun strijd om de kakivruchten voerden. Wanneer ik na school bij hem zat, werden onze gesprekken steeds onderbroken door het klingelen van de koeienbellen wanneer hij een ruk aan het touw gaf om een vogel weg te jagen die op de kakivruchten loerde. Vaak vroeg hij mij om ook een touw voor mijn rekening te nemen, en we barstten in gegiechel uit wanneer ik het klingelen zo lang mogelijk uitstelde en de vogels zo dichtbij liet komen dat ze verschrikt alle kanten op vlo-

gen. De timing luisterde heel nauw. Laat me erbij zeggen dat geen enkele vogel hierbij gewond is geraakt en dat ik genoot van deze tijd met Gramps.

Hij was de enige die me ooit vroeg: ‘Hoe was het op school, was het de moeite waard?’ Vaak antwoordde ik: ‘Nee, niks nieuws geleerd vandaag,’ of dit nu zo was of niet. Ik wilde niet over school praten, ik wilde luisteren naar het verhaal dat Gramps me die dag zou vertellen. Tegelijkertijd was ik altijd dankbaar dat hij ernaar vroeg, omdat hij daarmee liet blijken dat hij om me gaf. Ik zat doodstil in mijn stoel, hield mijn adem in en wachtte tot hij zou gaan vertellen, tot de magie zou beginnen.

Tijdens die middagen liet hij me vaak voorwerpen zien waar hij veel over kon vertellen. Soms was het een dierbare ansichtkaart, beschreven in een verschoten handschrift, die hij had meegebracht uit de Boerenoorlog in Zuid-Afrika. En soms was het een speer waarvan hij beweerde dat het een wapen van de Zoeloes was; hij liet me zien hoe je het ding moest vasthouden, heel voorzichtig, zodat je je niet zou bezeren aan de scherpe punt. Terwijl ik vol ontzag dit historische voorwerp uit een ver land in mijn handen hield, staarde Gramps zwijgend naar de nabijgelegen weide. Ik wachtte dan rustig tot hij zich weer naar me toe keerde, glimlachte en de speer van me overnam. Wanneer ik hem vroeg hoe hij aan de speer was gekomen, zei hij alleen maar: ‘Het was een vreselijke tijd. Oorlog is een vreselijk iets.’

Hij was spraakzamer wanneer we andere voorwerpen bekeken die met onze geschiedenis te maken hadden, ons verleden met de Maori. Die voorwerpen had hij als geschenk gekregen. Hij vertelde maar al te graag waar, wanneer en van wie hij ze had gekregen. Ik wist wat een eer het was om de dierbare voorwerpen te mogen vasthouden, en ik draaide ze heel voorzichtig om, zodat ik ze goed kon bekijken. Het was fascinerend.

Veel van deze objecten werden later gedoneerd aan het plaatselijke museum, en ik weet nog dat ik ze daar als jonge vrouw zag, met een klein kartonnen kaartje eraan waarop stond dat de voorwerpen geleend waren van zijn familie. Dat was ik, ik was Gramps familie.

Niemand anders in onze familie vertrouwde me ooit iets kostbaars toe. Toen mijn overgrootmoeder ziek werd en het bed moest houden, bezocht ik haar als een braaf meisje op weg naar school en las de koppen voor uit de plaatselijke kranten die de vorige dag waren bezorgd. Op haar kaptafel lagen verschillende sieraden: een paar broches, wat kralen en een dubbel parelsnoer in een doosje. Wanneer ik opstond van de rand van het bed liet ik de parels even door mijn vingers glijden voordat ik de kamer verliet. Mijn overgrootmoeder hield me als een havik in de gaten, en ze zei iedere dag hetzelfde: 'Kom niet aan mijn parels.' En iedere dag deed ik het tóch. Het was een soort spelletje dat we samen speelden. Toen ze een paar jaar later overleed, gaf mijn oma me een doosje

en zei: ‘Alsjeblieft, ze wilde dat jij ze zou krijgen.’ Het was het doosje met de parels. Ik heb ze opnieuw laten rijgen en draag ze nog steeds.

Het is in onze cultuur verweven om betekenis toe te kennen aan voorwerpen. Wanneer we klein zijn, kan een beer of een zacht dekentje een tastbaar bewijs vormen dat er voor ons gezorgd wordt, iets wat het kind een gevoel van veiligheid geeft en de verzorger vervangt als hij of zij er niet is. Zo’n voorwerp helpt het kind om in zijn eentje te gaan slapen of ergens te logeren. Wanneer we volwassen zijn, herinneren voorwerpen ons op een krachtige manier aan een bepaalde plek en een bepaald moment. Het kunnen ongelooflijk troostrijke herinneringen zijn – aan mensen, plaatsen, gebeurtenissen. Zo heb ik bijvoorbeeld de parels van mijn overgrootmoeder. Ze herinneren me niet aan haar, maar aan mijn overgrootvader. Voor ouderen kunnen voorwerpen een brug naar het verleden vormen. In het geval van Gramps functioneerden ze als een soort steno – zo’n voorwerp gaf hij zwijgend aan mij en dan wist ik dat er een verhaal zou komen. Hij hoefde niet te zeggen: ‘Zal ik je vertellen over die keer dat...’ En ik kende hem zo goed, zijn bescheidenheid en zijn schroom, dat ik wist dat ik niet moest aandringen of ergens om moest vragen, dat ik hem gewoon moest volgen. Deze voorwerpen waren dierbaar voor hem, bijna heilig, en soms waren er pijnlijke herinneringen aan verbonden. Dus ik wist dat hij er zelf aan toe moest zijn om over een bepaald

voorwerp te praten, en dat ik alleen maar kon hopen dat ik de dingen te zien zou krijgen die me interesseerden. Ik voelde aan dat ik op hem moest wachten.

Ik herinner me de voorwerpen nog heel goed, zelfs nu nog. Er was een grote Maoribijl van groene edelsteen, een *toki* in hun taal, en een Maoriverenmantel. Die had hij gekregen van de plaatselijke *Kākahu*-hoofdman. Pirongia, waar wij woonde, heette voorheen Alexandra. De Nieuw-Zeelandse oorlogen (het conflict tussen de Britse regering en de Maori over het eigendom van het land), had zich vlakbij afgespeeld. De relatie tussen *Pakeha* (witte mensen) en Maori bleef jarenlang ingewikkeld. Voor Gramps was er niets moeilijks aan – hij werkte samen met de Maori, begaf zich in hun gemeenschap en had er vrienden. Het respect was wederzijds, en daardoor bouwde hij een band op met de Maoricultuur, die hij weer met mij deelde. Ik was een frequente en graag geziene gast van de plaatselijke *Marae*, Mātakitaki Pā.

Mijn overgrootvader had ook twee brieven in zijn bezit die Lord Kitchener vanuit Zuid-Afrika aan zijn ouders had geschreven. In de brieven stond dat Lord Kitchener hun minderjarige zoon, die betrokken was geraakt bij een oorlog waarin hij niets te zoeken had, onder zijn hoede had genomen. Wat zullen zijn ouders trots zijn geweest om die brief te ontvangen, en wat zullen ze bezorgd zijn geweest om hun zoon, in dat verre werelddeel, op een plek waar ze waarschijnlijk weinig over wisten.